וואוהין פירען די רעפאָרמען אין אונזער אַלטען סידור?

לעצטער אַרטיקעל וועגען די אַלטע תפילות, וואָס ווערן געענדערט דורך „נייע אידן".—זייער שעדליכקייט פאַר'ן אידישן קיום.

פון הרב דר. יוסף דוב סאָלאָווייטשיק

עס איז נים דערלויבט צו איבערדרוקען דעם אַרטיקעל אָן דער דערלויבעניש פון מחבר.

.2

די הלכה איז געווען אַזוי עקסטרעם אין איר ווידערווילען צו דער פאַרפאַסונג פון נייע תפלות, אַז זי האָט אָפּגע'פּסקנ'ט אַ זעהר מערקווירדיגען דין. ווער עס איז אונטערוועגנס און געפינט זיך אין אַ מקום סכנה, וואו ער קאָן ניט דאַוונען די גאַנצע שמונה עשרה (אפילו ניט הבינגו), טאָר כמעט קיין זאַך ניט בעטען ביים רבונו של עולם, ווייל זיין בקשה איז ניט אין הסכם מיט דער סטרוקטור פון תפלה, וועלכע איז איינגעפירט געוואָרן דורך די אנשי כנסת הגדולה. רבי אליעזר האַלט, למשל, אַז אַ אידען אונטערוועגנס איז דערלויבט צו זאָגען נאָר דאָס פאָלגענדע געבעט: „עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליראיך והטוב בעיניך עשה ברוך אתה ד' שומע תפלה". אויב ער לייגט צו אַ וואָרט אָדער אַ וואונש צו דעם קורצען נוסח איז ער אַ פּורץ גדר. ער מוז זיך באַנוגענען מיט דער תפלה קצרה. אפילו דער פּיוט, וועגן וועלכען עס איז אָנגעגאַנגען צווישען די חכמי ההלכה אַ גרויסע דעבאַטע, און וועלכער איז אין גרעסטען טייל מער מדרש ווי געבעט, מער למוד ווי תפלה, איז אויך צוגעלאָזען געוואָרען נאָר אין די ראַמען פון שמונה עשרה און פון די ברכות פון קריאת שמע. פּיוט אַליין איז קיינמאָל ניט רעציטירט געוואָרען.

אויב דאָ און דאָרט איז סטיכיש אויסגעוואַקסען אַ תחינה, אַ יהי רצון, איז עס געקומען פון די טיפענישען פון דער פאָלקס־נשמה, פון דער אינספּיראַציע פון הייליגע דורות, פון די הערצער פון אידען, וועלכע האָבען זיך מוסר נפש געווען יעדען טאָג פאַר יהדות, און וועמעס אמונה איז געווען פריש און דערקוויקענד ווי דער טוי פון פרימאָרגען. טראָצדעם האָבען גדולי ישראל ניט געזאָגט די אַלע זאַכען. זיי האָבען זיך שטרענג געהאַלטען אָן דעם טעקסט, וועלכער איז מתוקן געוואָרען פון די חכמי התלמוד. ווען מען געפינט זיך לפני מלך מלכי המלכים, פלעגען די גדולים באַמערקען, דאַרף מען זיין פאָרזיכטיג מיט יעדען וואָרט, יעדען קלאַנג און יעדער תנועה.

אין דעם באַוואוסטזיין פון דער גרויסער סודות'דיגקייט און אומפאַרשטענדליכקייט פון דעם ענין תפלה בכלל, פון איין זייט, און פון איר אַבסאָלוטער נויטווענדיגקייט און אוראַלטער היסטאָרישער טאַטזעכליכקייט, פון דער אַנדער זייט, איז די אידישע תפלה פאַרפאַסט און אָפּגעריכטעט געוואָרען. זי באַשטייט פון צוויי קאָמפּאָנענטען: פון דעם אינערן געפיל, וואָס איז אינדיווידועל,

שעפער, זאָל ער גאָר קאָנען באַאָבאַכטען די גרימאַסען אויף די פּנימ'ער פון די בעלי־בתים מיט זייערע פּרוּיען. איז נאָר דער דין געגנעריש איינגעשטעלט צו אַזאַ מין אויסטערלישקייט? איז זי ניט אין ווידערשפּרוך צו דער גאַנצער פילאָזאָפישער אידייע פון תפלה און צו די עלעמענטאַרסטע יסודות פון רעליגיעזען דרך ארץ און יראת הכבוד?

איז עס ניט לעכערליך, ווען מענשען, וואָס האָבען אַבסאָלוט קיין אַנונג ניט וואָס אַ רעליגיעזע איבערלעבעניש מיינט, פאַרפאַסען תפלות און שרייבען דיאַלאָגען מיט'ן בורא עולם, אַ זאַך, וואָס די גדולי האומה האָבען מורא געהאַט צו טאָן?

איז עס ניט טראַגי־קאָמיש צו באַאָבאַכטען ווי אינטעליגענטע מענשען ווילען זיך אַליין איינשמועסען, אַז תערובות אנשים ונשים, אָדער אָרגעל־מוזיק, איז אין הסכם מיט קדושת בית הכנסת און דעם טראַדיציאָנעלען תפלה־שטייגער, בשעת זיי ווייסען אַליין גאַנץ גוט, אַז אַזעלכע פירונגען באַרויבען סיי די שול און סיי די תפלה פון זייער הייליגקייט?

די אַלע זאַכען שטאַמען פון איין מקור; פון דעם מינדערווערטיגקייטס־געפיל, וואָס באַהערשט אַ סך אַמעריקאַנער אידען מיט זייערע גייסטיגע מנהיגים. דער דראַנג נאָך נאָכמאַכונג פון קירכליכע צערעמאָניעס און דרכים טרייבט אַ סך מאָל צו זעלבסט־פאַרלייקענונג און צו דער פאַרקריסטליכונג פון דער שול. ניט אומזיסט האָט די תורה געוואָרענט געגען אַזאַ מין אימיטאַציע פון פרעמדע קולטישע מעטאָדען און מאָטיוועןן אין דעם דינסט פון רבש"ע. „השמר לך פן תנקש אחריהם... ופן תדרוש... לאמר איכה יעבדו הגוים האלה... ואעשה כן גם אני לא תעשה כן לד' א'"... ווייל זי קאָן פאַרניכטען דאָס ספּעציפיש־אידישע אין אונזער גאַנצער אינדיווידועלער און אויך קאָלעקטיווער עקזיסטענץ.

צום שלום וויל איך מיך אָפּשטעלן אויף איין היסטאָרישען עפּיזאָד, מיט וועלכען ר' אברהם בערלינער, ע"ה, באַשעפטיגט זיך און מיט וועלכען, נאָך מיין מיינונג, רבנים און אָרטאָדאָקסישע אידען דאַרפען זיך באַקענען.

דאָס ערשטע מאָל. האָט מען זיך באַנוצט מיט אָרגעל־מוזיק ביים דאַווענען אין דעם שטעטעל זעזען (דייטשלאַנד), און דער איניציאַטאָר דערפון

התפלה איז געווען ישראל יעקבסאָן. די צייטשריפט „שולמית" גיט דעם פאָלגענדען באַריכט וועגען דער ערשטער רעפאָרמירטער גאָטעסדינסט, וועלכע איז פאָרגעקומען אין יענעם שטעטעל דעם זיבעצענטען יולי, יאָר 1810.

„ניין אַזייגער האָט אָנגעזאָגט דאָס קלינגען פון גלאָקען, אַז מען דאַרף אָנהויבען די צערעמאָניע. בשעת קהל איז אַריין אין שול האָט זיך דערהערט שיינע אָרגעל־מוזיק, וואָס האָט באַגלייט דאָס געזאַנג פון אַ כאָר פון זעכציג, זיבעציג זינגער, און וועלכע האָט געשאַפען אַ פייערליכע שטימונג. דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבען דער צערעמאָניאַל נאָכ'ן אידישען מנהג מיט דער באַטייליגונג פון יעקבסאָן געהאַלטן אַ דרשה. דער כאָר הויפּט־גייסטליכען און פון אַנדערע ראַבינער, וועלכע האָבען אים אַרויסגעהאָלפען. צום סוף פון דער צערעמאָניע האָט דער פאָרזיצענדער ישראל יעקבסאָן געהאַלטן אַ דרשה... דער כאָר, אין דער באַגלייטונג פון אָרגעל, האָט געזונגען אין העברייאיש און אין דייטש. נאָכדעם האָט דר. היינרוט, פון דער שטאָטישער קירך, דיריגירט די קאַנטאַטע, וואָס איז געזונגען געוואָרען אין שול".

די פירונג איז געווען אָריגינעל און אייגענאַרטיג. האָט מען ווען עס איז געהערט, אַז קריסטען און אידען זאָלען דאַוונען צוזאַמען אין דער אַנוועזנהייט פון פערציג גייסטליכע פון ביידע אמונות?..."

פינף יאָר שפּעטער געפינען מיר ישראל יעקבסאָן אין בערלין. ער איז שוין דעמאָלט אַ „געהיימראַט". לאָמיר לאָזען דער „שולמית" ווידער דערציילען וועגען אַ „סענסאַציאָנעלען" גאָטעסדינסט.

„דעם לעצטען שבועות, דעם יום־טוב פון מתן תורה, אין יאָר 1815, האָט דער געהיימראַט ישראל יעקבסאָן פון בערלין געפּראַוועט די בר־מצוה צערעמאָניע פון זיין זון, נפתלי, אין זיין פּריוואַטען בית־מדרש אין אַ זעהר פייערליכער פאָרם. אַ סך קריסטען זיינען געווען אַנוועזענד ביי דער רעליגיעזער פייערונג... יעדען שבת ווערט אָפּגעריכטעט אין דער פּריוואַטער שול אַ פייערליכער גאָטעס דינסט, מיט אַ דרשה און געזאַנג באַגלייט דורכ'ן אָרגעל"...

יאָרען לויפען. די צייט טוט אירס. אין יאָר 1855 איז דערשינען (אין דער דריטער אויפלאַגע) אַ מי־

נען פון זעקס פאָרלעזונגען אויף דער טעמע „אמונה דורך דערקענטעניש און ניט דורך רוטין", וועמעס מחבר איז געווען דער אַמאָליגער בר־מצוה בחור, נפתלי, אַ גע'שמד'טער איד און אַ גבאי אין דער דייטשער קירכען־באַוועגונג. ער הייסט שוין איצטער דר. הערמאַן יעקבסאָן, וועלכער האָט זיך געשטעלט פאַר אַן אויפגאַבע צו גלאָריפיצירן קריסטענטום און ברייננגען די עקשנות'דיגע אידען אונטער די פליגלען פון דער קירך. אינטערעסאַנט איז די צושריפט פון מחבר, וואָס האָט געהאַט די זכיה צו זיין דער ערשטער אידישער אינגעל, וועמעס בר־מצוה פייערונג איז פאָרגעקומען אונטער דער באַגלייטונג פון אָרגעל־מוזיק.

„די פאָרלעזונגען האָב איך געווידמעט דעם אָנדענק פון מיין טייערען פאָטער. די זאַך וועט אפילו דערשיינען מערקווירדיג און אומפאַרשטענדליך צו די אַלע, וועלכע באַ־

אַ טריבונע פ

אַ קלוב פאַר עלטערע מענשען

חשוב'ער רעדאַקטאָר:

איך לייען אין די צייטונגען ווי עלטערע ריטאַיערטע מענשען באַקלאָגען זיך, וואָס טוט מען מיט דער פרייער צייט, און וואו פאַרברענגט מען דעם טאָג?

אַ סך שליסען זיך אָן אין די עקזיסטירענדע קלובען פאַר עלטערע מענשען. אָפטמאָל איז מען ניט צופרידען מיט דער אַרבעט, וואָס דער קלוב פירט איין. ערשטענס, ווערט ניט גערעדט קיין אידיש און קיין קולטורעלע אַרבעט ווערט אויך נישט געטאָן. איך אַליין האָב זיך געפונען אין אַזאַ לאַגע און איך האָב גענומען באַזוכען פאַרשידענע קלאָבס, און זוכענדיג האָב איך געטראָפען זעהר אַ שיינעם קלאָב, וואָס געפינט זיך אין „וואַי" בילדינג אויף 1130 גרענד קאָנקאָרס, צווישען 166 און 167טע סטריט, און איך האָב זיך אָנגעשלאָסען אין דעם קלוב. איך גלויב, אַז דער קלוב איז דער שענסטער אין ניו יאָרק. דער קלוב פון דער „וואַי" ווערט געפירט פון אַ סאָשעל דירעקטאָרין מיט קעץ, אַז אינטעליגענטע

פון דעם נוסח טאָר מען ניט אָפּטייכן, ווייל דאָס גאַנצע דאַווענען איז פאַרבליבען אַ מיסטעריע, וועלכע מיר זיינען ניט משיג און איבער וועלכען מען טאָר ניט באַלעבאַטעווען. אָבער טראָץ דער אומפאַרענדערליכקייט פון דעם טעקסט האָט די כנסת ישראל באַוויזען עפּעס וואונדערליכעס. זי האָט אַריינגעגאָסען אין דעם פעסטגעלייגטען, סטאַבילען סדר התפלה ימים מיט געפיל; מיט איר האָט זי געצונדען פלאַמען פון געטליכער לייַדענשאַפט און עקסטאַז, געוויינט, אָפּגעווישט די טרערען, זיך געטרייסט, זיך געפרייט און טריאומפירט. יעדער סענטימענט האָט געפונען זיין עכאָ. יעדע שטרעבונג — איר אויסדרוק און יעדע באַדערפעניש — איר וואָרט אין דעם טעקסט. אַזוי האָבען דורות אין אַלע לענדער און אין אַלע תקופות געדאַווענט, און יעדע תקופה, מיט אירע באַזונדערע שטימונגען און ספּעציפישע נויטען, האָט זיך אַראָפּגערעדט פון האַרצען פאַר'ן בורא עולם דוקא מיט דעם אַלטען נוסח. קיינער האָט זיך ניט געפילט אומבאַקוועם. „ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים". איז געקומען אונזער דור, וועלכער איז ציניש, אויבערפלעכליך און רעליגיעז ־ אומפּרוכטבאַר, און האָט אָנגעפאַנגען צו זוכען תיקונים אין אונזערע נוסחאות, וועמעס גייסט און אינהאַלט ער הויבט ניט אָן צו פאַרשטיין.

עס ווערט אומעטיג אויפ'ן האַרצן, ווען מען קוקט זיך צו צו דער חוצפּה, מיט וועלכען מענשען, וואָס קענען ניט די הלכה, ניט אונזער השקפת עולם און ניט אונזער געשיכטע, בייטען און צעשטערען אוראַלטע, מיט קדושה און מאַרטירערטום אָנגעפילטע דינים, מנהגים און סדרי תפלה.

עס ברעכט דאָס האַרץ צוצוזען ווי אַ ראַבאַי אין אַ טעמפּעל איז מפסיק דעם חזן, ראש השנה צו מוסף, ביי א' וא' אבותינו מלוך על כל העולם כולו בכבודך, און שטעלט זיך אַוועק דרשנ'ען, ווייל דער ציבור האָט ניט דערוואַרט קיין דרשה צווישען שמע ישראל און דער חתימה פון מלכיות און איז דעריבער ניט אַרויסגעגאַנגען פון שול.

מען ווערט, ניט ווילענדיג, אין כעס אויף דער עם־הארצות און רעליגיעזער הפקרות פון אַ ראַבאַי, וועלכער האָט זיך ראש השנה צופיל צערעדט און פאַרנומען אַ סך צייט און האָט געהייסען דעם בעל תפלה אויסלאָזן „זכרונות", ווייל נאָך זיין מיינונג אַנטהאַלט עס אַ סך „אומזין" סיי־ווי־סיי.

ווי קאָן מען זיין טאָלעראַנט צו דעם געשמאַקלאָזען, אומווירדיגן רעפאָרם מנהג פון אַוועקשטעלען דעם חזן מיט'ן פנים צום קהל און מיט זיין רוקען צום ארון הקודש, כדי אָנשטאָט זיך צו מתיחיד זיין, ווי אַ שליח ציבור דאַרף טאָן נאָך דער טראַדיציע פון „תפלה לעני כי יעטף ולפני ד' ישפוך שיחו", מיט זיין באַ־

כשר און פּאַרעווע

קרעפט אויל

מאַכט די געשמאַקסטע דרעסינגס פאַר זומער שפּייזען און סאַלאַד'ס.

— לויטער וועדזשעטייבעל אויל —

אונטער רבנישער השגחה.

K

KRAFT OIL

THE DAY - JEWISH

טראַכטען דאָס אוועקוואַרפען פון דער אמונה פון די אבות אַלס פאַרראַט לגבי די אבות אַליין... משה איז געווען ביים טאַטען דער באַוואוסטזיניגער סימבאָל, און דער נוצרי — דער סימבאָל פון זיין אונטערבאַוואוסטזיין. איך האָב מיט אים אַ סך מאָל פאַרבראַכט וועגען דעם ענין נאָך אין מיין יוגענט. איך האָב אים אָפען דערקלערט מיין מיינונג וועגען זיינע רעפאָרמען... איך זעץ פאָר דאָס, וואָס ער האָט אָנגעהויבען. דעריבער דאַנק איך מיין טייערען פאָטער און היט זיין אָנדענקונג מיט טרייער ליבע" (די ציטאַטען האָב איך אַרויסגענומען פון ר׳ אברהם בערלינער׳ס מאמר).

געוויינליך, אין אַמעריקע באַשטייט ניט די געפאַר פון שמד צוליב אַ פשוט׳ער אורזאַך: ניט די קריסטליכע געזעלשאַפט פאַרלאַנגט עס און ניט עס העלפט אין קאַריערע אויפשטייג. אַפילו אין פאַלען פון נישואי תערובות קומט זעלטען פאָר שמד. אָבער די סכנה פאַר׳ן אידיש־גייסטיגען קיום ליגט ניט נאָר אין שמד, נאָר אויך אין האַלבער אָדער גאַנצער אַסימילאַציע. די רעפאָרמען אין די שולן וואָס פאַרקריסטליכען אַלץ מער און מער דעם דאַוונען און דאָס אויסשליסען פון דער אמת׳ער הלכה אַלס אַ פאַקטאָר אין אידישען לעבען, מוז פירען צום פאַרשווינדען פון אידישער אייגענטימליכקייט און צו גייסטיג־רעליגיעזער דיסאינטעגראַציע.

דאָס איז מיין ענטפער אויף דער פראַגע וועגען מיין שטעלונג צו שינויים אין סדר התפלה.

פאַר׳ן פאָלק

דאָס זענען די אַקטיוויטעטען, וואָס וועלען דורכגעפירט אין קלוב:

1) יעדען מאָנטאָג ווערט געלערענט זינגען אידישע לידער דורך אַ לערערין פון געזאַנג מיט׳ן נאָמען שו[illegible]נה.

2) עס וועלען דורכגעפירט פאַרשידענע קולטורעלע און ליטעראַרישע פאַרזאַמלונגען דורכאויס אין אידיש. אין אַלגעמיין איז די הערשענדע שפּראַך אידיש.

די קולטור־אַרבעט ווערט געפירט פון עטליכע מיטגלידער פון קלאַב און דאָס זענען זיי:

פרעזידענט — זעליג טאַרטאַ[illegible] ווייס־פרעזידענט — פלאָרענס [illegible] רע[illegible]אווסקי; הוירבערט [illegible] ראָזעמאַן וואולף, און מיין [illegible] קיי[illegible] אַלס סעקרעטאַר.

[ד]ער קלאָב פאַרמאָגט אויך אַ ביבליאָטעק פון אידישע ביכער. [illegible] פי[illegible]ען אויך אָן אַנדערע [illegible] טע[illegible]. מיט איין וואָרט, אַן [illegible] נע[illegible] „בית מדרש"... [illegible] זיין אַ סך אַזעלכע קלובען, [illegible] די עלטערע מענשען ניט [illegible] זיך וואָס טוט מען מיט דער [illegible] צייט און וואו פאַר[illegible] [illegible] אין דער פרייער צייט? [illegible] [illegible]עראַרישע מיטינג[illegible] [illegible]ן פרייטאג, 1 [illegible]